

TRADÍCIÓ ÉS KREATIVITÁS • Zipernovszky Kornél

Kornél jazzújságíró (a transzformátor feltalálójának, Zipernowsky Károlynak a leszármazottja), alapítója és sokáig rovatvezetője volt a Gramofon, majd a Fidelio jazzrovatának, utóbbinál most is hetente publikál. Nyakig benne volt jópár jazz világsztár magyarországi turnéjának lebonyolításában és a Bohém Fesztivál sajtós tevékenységeiből is bőven kivette a részét. Meggyőződése szerint T. S. Eliot esszéje Hagyomány és egyéni tehetség kölcsönhatásáról a jazzre is érvényes.

Billie Holiday mint dalszerző

 Április 7-én volt Billie Holiday születésének centenáriuma. Az évfordulóról az egész világsajtó megemlékezett, magyar médiumokban is felbukkant itt-ott. A felmeríthetetlenül nagyhatású életmű egyetlen szeletére koncentrálok most.

Billie Holiday (1915-1959) mindig mélyen átélt énekét első pillanattól kezdve utánozták, örökre rajta hagyta keze nyomát olyan dalokon mint az Easy Living, a Fine and Mellow, a Lover Man és a Good Morning Heartache. Saját dalai-ban nem csak különleges hangja, hanem egész emberi és zenészi karaktere, sőt, sorsának egyes elemei is feltáru-lnak. Pályájának elején már elég híres volt ahhoz, hogy Count Basie zenekarával turnéz-on hónapokig, de azért ebből anyagilag megerősödni nem tudtak. Önéletrajzá-nak (Lady Sings the Blues, 1956, társszerző: William Dufty) tanúsága szerint csodálattal figyelte, hogy hogyan alakul ki a kívülről játszott, sőt, soha le sem írt zenekari hangszerelés a próba, a zenekari alkotás folyamata során.

Könyvében két emblemikus saját szerzeményének születését is pontosan leírja, és a két történetben van néhány közös vonás. Mindkettő úgy született, hogy összerúgta a port valakivel a közvetlen környezetéből, ami után napokon át, vagy még tovább dolgozott benne ennek a fájdalom, és végül a dialógus drámai csúcspontjának szavaiból úgy írt dalt, ahogy az akkor és ott elhangzott. Az ismertebb, szí-nesebb történet önéletrajzá-nak súlyponti eleme, könyvében az egész dalszöveget közli is. Az isten áldja meg meg a tehetős gyereket – tartalmi fordításban körülbelül ez szaladt ki Holiday száján akkor, amikor pénzt kért anyjától, de nem kapott. Ennyivel el is intézhetnék a történetet, de az félrevezető volna. Ugyanis az anyja Holiday pénzből tudta elindítani éle-te vágyát, a saját kifőzdéjét. Ráadásul a léha zenésztársaság néhány tagja mindig

kihasználta Mom Holiday-t, vagy ahogy Lester Young elnevezte, a Duchess-t, nem nála hagyták a pénzüket, hanem tőle kértek kölcsön. Ezt látva az énekesnő mindig feltűnően fizetett saját anyja főzt-jéért az étteremben, amelyet az ő pénzéből nyitottak. Amikor viszont egyszer ő kért kölcsön, és nem kapott, nagyon fel-kapta a vizet. Ezekkel a szavakkal hagyta el a kifőzdét: God bless the child that's got his own! Az isten megáldja a gyereket, akinek magától telik. A mondat nem egyértelműsíti (csak a dalszöveg), hogy mire telik: ez anyagi, vagy talán más ké-pesség is lehet. Ráadásul Az Isten áldja meg kitétel, mint minden nyelvben, angolul is nagyon könnyen mozdul el azon a tengelyen, amelynek egyik végpontja a hívó fohásza, a másik a köznap ember felindult átkozódása. Az ajtóbevigó vég-szó Holiday részéről nem jelentette, hogy túl is lépett volna az ügyön. Három hétig rágódott rajta és érlelte, és amikor végül Arthur Herzoggal találkozott, összehoz-ták a szöveget, Herzoggal le is jegyezték.

Holiday másik világlágerének története valamivel egyszerűbb, de érzelmi szem-pontból hasonló képletet mutat: a negatív élmény, amit talán traumának sem túlzás nevezni, adta az ihlet indító szikráját. Első férjével, a Holiday formátumától messze elmaradó pitiáner figurával, Jimmy Mun-roe-val 1941-ben házasodtak össze, és talán egy éve sem voltak még együtt, ami-kor Jimmy rúzsos ingben jött haza. Jimmy látta, hogy Billie ezt észrevette, és hosszas magyarázkodásba kezdett. Don't explain! Ne mentegetőzz! Inkább menj és fűrödj meg! Ez a mondat is sokáig visszhangzott benne, és ezt is Herzoggal öntötték végső formába, de addigra már nem a csúnya ve-szekedés, hanem a leülepedett szomorúság dala lett, mondja róla az önéletrajzá-ban.

Holiday akkor vette először lemezre a God Bless the Child-ot, amikor 1941 májusá-ban a Kelly's Stables állandó szerződte-tt énekese volt, már 300 dollárt keresett egy hét alatt és a zongorakísérőjét Art Ta-tumnak hívták. A társszerző Arthur Louis Herzog Jr. (1900-1983), aki az Edward B. Marks Music Company szolgálatában állt, viszont ezen a kettőn kívül egy harmadik dal szövegét is jegyzi Holiday-jel közösen:

Somebody's on My Mind (1947). Viszont Irene Kitchings-zel együtt – aki Teddy Wilson felesége volt –, három olyan dal is fűződik a nevéhez, amelyeket szintén Holiday énekelt először lemezre: Some Other Spring (1939); Ghost of Yesterday és az I'm Pulling Through (1940). Herzog neve ugyan csak Holiday hírének keresztül maradt fenn, de a jazztörténeti igazság kedvéért azt is meg kell jegyezni, és per-sze ez nem derül ki Holiday önéletrajzá-ból, hogy a kezdeményezés, hogy üssenek össze egy nótát valami komolyabb jogdíj reményében, Herzogé. A könyv azt sem említi, hogy a zongoránál Danny Men-delsohn ült az alkotás és lekottázás idején. A mai énekes előadóknak tehát érdemes emlékezetben tartaniuk, hogy a God Bless the Child nem egy gyerekvállalási him-nusz. Az megint más lapra tartozik, hogy Holiday egész életében az anyja volt a legtovább és a leginkább közel hozzá, és hogy neki, bár rettenetesen szerette volna, nem született gyereke. Holiday többször is stúdióban rögzítette a számot, legelső, 1941-es felvételének zenekarvezetője Ed-die Heywood zongorista, és egy sajnálato-san rövid, de szép szóló erejéig Roy Eld-ridge is hallható rajta.

Időrendben első kiugró slágerének, a Strange Fruit-nak a szövegét és hátterét még fontosabb pontosan ismerni, mielőtt hozzányúl bárki is. A dal a déli államok-ban akkor (1939) még javában zajló rasz-szista lincselésekről, a fákra felakasztott feketék himbálózó holttesteiről szól. A vers írója, Abel Meeropol költő kereste meg Holidayt, aki akkor a Café Society, a liberális értelmiség találkozóhelyének énekes sztárja volt. Holiday ezzel került fel először a slágerlistákra – annak elle-nére, hogy szerződött lemeztársasága, a Columbia elzárkózott a szókimondó, sőt morbid dal felvételétől, azt végül a Com-modore jelentette meg. Holiday szerint Lilian Smith azért adta ezt a címet '44-ben kiadott regényének, mert addigra slá-ger lett az ő dala, de ezt Smith cáfolja. Tény, hogy eleinte a Jordan is so Chilly címet viselte a fekete és fehér hős között szövődő szerelmi történet. Holiday sok-szor le kellett, hogy jöjjön a színpadról, annyira kiborult, miután végigénekelte ezt a dalt.